



JAZYK A JAZYKOVÁ POLITIKA



Jazyková politika (různé definice)

Obvykle se chápe v jednom z následujících významů:

(1) Za jazykovou politiku jsou někdy považovány **veškeré aktivity související se získáváním nebo výkonem veřejné moci** (tj. moci autoritativně rozhodovat o právech a povinnostech osob a organizací), **které se týkají jazyka**, jeho podoby, fungování nebo prestiže – jde o politiku v běžném smyslu toho slova v češtině a ve smyslu anglického *politics*.

(2) V sociolingvistice a aplikované lingvistice je jazyková politika běžněji chápána jako **konkrétní plán cílů a činnosti** (n. nečinnosti), **který byl dohodnut či zvolen nějakou skupinou osob nebo organizací** – jde o politiku ve smyslu angl. *policy*. V tomto případě lze mluvit i o „jazykových politikách“ v množném čísle.

(3) Jazyková politika představuje samostatnou oblast veřejné politiky tehdy, když existují **právní předpisy, organizační složky a politické nástroje, které se jazykem či jazyky speciálně zabývají** (jazyková politika je v takových státech jednou z veřejných politik, vedle politiky zdravotní, energetické, environmentální atd.).

Jazyková politika (JP)

- **Jazyková politika (JP) je široký pojem:** jakékoliv **rozhodnutí**, přijímané státem, vládou aj., orientované na výskyt jednoho nebo více jazyků na daném území a na jeho regulování nebo používání.
- JP může být vyjádřena veřejně nebo neveřejně, v závislosti na tom, jestli jsou zformulované její principy v oficiálních textech.
- Právní rámec používání jazyka tvoří ústavní dokumenty, zákony, nařízení, směrnice atd., které regulují práva a povinnosti při používání jazyka v různých oblastech společenského života (vzdělání; doklady: pas, rodný list; služby; vizuální informace)
- Upevňování pozice jazyka, jazykové plánování (*language planning*), ekologie jazyka, ekologie řeči, ekolingvistika

Koncepce upevňování pozice jazyka

- představuje jakékoliv **zasahování národního nebo mezinárodního orgánu do postavení** jednoho nebo několika **jazyků na určitém teritoriu**, které slouží k jeho standardizaci (např. katalánština).
- představuje **strategie a prostředky** potřebné k **dosažení určité JP**, týkající se např. vícejazyčnosti a řešení jazykových konfliktů mezi nositeli různých jazyků (Kanada, Švýcarsko aj.); zvyšování významu jazyka (francouzština v Kanadě apod.); dodržování práv jazykových menšin nebo jazykové většiny
- předpokládá přesné a detailní poznávání východiskové sociolingvistické situace, vymezení potřeb, zhodnocení politických požadavků, sociálních požadavků (např. v rámci vzdělávání; každý občan hledá pro sebe a svoje děti jazyk, který jim zabezpečí sociální a ekonomický úspěch), vyhotovení pracovního plánu a jeho uskutečnění.

Jazykový zákon

Jazykové zákony – mohou buď něco předepisovat, nebo povolovat.

- Ide především o národní jazyk – určité okolnosti, za kterých se jazyk používá, určité komunikativní situace
- V případě dalších jazyků na území daného státu jde hlavně o právo používat určitý jazyk za stejných podmínek nebo ve stejných komunikativních. Ide o jazyk menšiny, velmi často o jazyk sousedního státu
- Požadavky na používání státního jazyka či jeho kodifikované podoby ve vymezených sférách společnosti (ve veřejném styku) nepředstavují automaticky potlačení jiných variant v jazyce či eliminování menšinových jazyků a nepředpokládá ani to, že jazyk se nebude vyvíjet, měnit, že nebude formovaný jeho uživateli.

Jazykové plánování (různé definice)

-
- **Aktivity zaměřené na modifikaci (nebo naopak stabilizaci) jazykového chování společnosti** nebo nějakého méně komplexního sociálního útvaru (z tohoto hlediska se pak rozlišuje jazykové makro-, meso- a mikroplánování). Podle toho, na co jsou plánovací aktivity zaměřeny, se nejčastěji rozlišují dvě dimenze jazykového plánování: **1. statusové plánování** (*status planning*), **2. korpusové plánování** (*corpus planning*). Někdy se však vyděluje i plánování akvizice/osvojování jazyka (*acquisition planning / language-in-education planning*) a plánování prestiže jazyka (*prestige planning*).
 - **Statusové plánování** se zaměřuje na **určení „statusu“ jazyka** (resp. variety jazyka) ve vztahu k jiným jazykům (či jiným varietám); základní otázky zde jsou: (a) který jazyk bude vybrán pro určitý účel, (b) jak bude zvolený jazyk ve společnosti implementován.
 - **Korpusové plánování** se zaměřuje **na samu podobu jazyka** (na jeho „korpus“). Týká se např. těchto jevů: (a) pravopisu, (b) výslovnosti, (c) změn ve struktuře jazyka, např. v morfologii, (d) rozšiřování lexika, (e) rozvoje stylů. Pojem *korpusové plánování* má blízko k pojmu kultivace jazyka, resp. jazyková kultura.

Plánování statusové a korpusové nejsou ostře odděleny, mohou se i vzájemně předpokládat

- Cílem jazykového plánování může být standardizace jazyka, reforma jazyka, propagace a rozšiřování jazyka, revitalizace jazyka, ochrana jazyka, terminologická unifikace, simplifikace stylu, usnadnění komunikace mezi mluvčími disponujícími různými mateřskými jazyky apod. Cíle jazykového plánování bývají dosahovány formulováním jazykových politik a zejména v případě plánování statusového také pomocí právních norem (viz jazykové právo).
- Jazykové plánování je jedním z typů jazykového managementu.

Jazyková politika

Jazyková politika má své nástroje, a jsou to hlavně právní texty a má i určitou terminologii, která s tím souvisí. Úřední jazyk se třeba určuje v tzv. jazykovém zákoně.

- **právní postavení jazyka / pozice jazyka de jure**

- **domácí a mezinárodní legislativa**

Konvence Rady Evropy: Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin, v platnosti od r. 1998

Evropská charta regionálních a menšinových jazyků, v platnosti od 2007

- **„jazyk státní“, „jazyk oficiální“ / „jazyk úřední“**

„úřední jazyk“ – jazyk, ve kterém převážně probíhá komunikace a dokumentace ve veřejné správě; někdy se za úřední považuje i jazyk, který se užívá v soudnictví a ve kterém se vede parlamentní debata a vydávají zákony.

Výraz „úřední jazyk“ je významově blízký výrazům **oficiální jazyk** a **státní jazyk**, mnohdy se užívají jako **synonyma**. Jazyk pojmenovávaný jako „**státní**“ bývá někdy vnímán i jako **symbol (státu)**, zatímco u jazyka nazývaného „**úřední**“ je v popředí jeho **praktická funkce** (jeho užívání úřady, resp. orgány veřejné moci).

- **jazyk „pomocný / regionální“**

- **jazykový zákon:** <http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/statny-jazyk/zakon-o-statnom-jazyku-c2.html>

Regulace jazyka

- široce chápané ovlivňování stavu jazyka odbornou autoritou, tj. **ochrana jazyka, péče o jazyk, kultivování jazyka**, teoretické zásahy do jazyka (*intervence do jazyka*).
- praktickým nástrojem institucionální regulace jazyka je především **kodifikace**; regulovanými útvary jsou celonárodně rozšířené spisovné jazyky, např. spisovná čeština, neregulovanými útvary jsou dialekty
- Potřeba regulace jazyka byla v českém prostředí dlouhodobě považována za samozřejmou, cílem byla ochrana češtiny (před cizími vlivy i před neologismy), uchování češtiny jako kulturní hodnoty, podpora její kulturotvorné funkce, uchování řádu v jazyce, jeho stálé zdokonalování (kultivování)
- V některých zemích reguluje užívání jazyka **jazykový zákon**; v Československé republice platil jazykový zákon 122/1920; ČR jazykový zákon nemá, na Slovensku byl přijat zákon o státním jazyce 270/1995.

ČISTOTA JAZYKA

Za **čistý** bývá (nebo spíš: býval) považován takový **jazyk, který má co nejmenší příměs cizích prvků.**

Mezi ně se dříve počítaly:

- výpůjčky, které si zachovaly cizí formu (např. z lat. *causa* // *kauza*, z fr. *apartmá* // *apartmán*, z něm. *hochštapler* aj.),
- výrazové prostředky, které byly vytvořeny podle cizího vzoru sémantického, slovotvorného nebo syntaktického (např. *ohledně čeho* podle něm. *hinsichtlich*, *odviset od čeho* podle lat. *dependere de aliqua re*, nebo něm. *abhängen von etwas*).

Mezi prostředky, které porušují čistotu jazyka se obyčejně **nepočítají** ty, které už s domácím výrazivem zcela srostly a jejichž cizí původ odhalí jen etymologický rozbor (např. slovo *talíř* ze sthn. *talier* a to z it. *tagliere* 'deska, na níž se krájí potraviny').

ČISTOTA JAZYKA

O čistotě jazyka

- mluví se už v římské rétorice
- v českém prostředí se s úsilím bránit jazyk zvláště proti germanismům setkáváme už u J. Husa.
- analogicky odmítali cizí prvky i pozdější autoři gramatik a jiných jazykových příruček Blahoslav, Konstanc, Rosa atd.
- V očišťování češtiny od cizích prvků (tentokrát i internacionálních z řeckého a latinského základů) pokračovali gramatici a lexikografové obrozenští. Právě tažení proti „cizomluvům“ nastalo od počátku 70. let 19. stol. a trvalo asi do pol. 90. let 19. stol.; bylo podníceno českým nacionalismem, který dostával podněty z nacionalismu německého
- V podobném duchu pokračoval purismus časopisu *Naše řeč* na konci 20. a na počátku 30. let 20. stol..

Literatura

- FRANKOVÁ, Monika: Jazyková politika v slovanskom kontexte v XX. storočí a jej súčasné tendencie, dostupné online
- BOSÁK, Ján: Spoločenské a lingvistické zdroje purizmu. In: Jazyková politika a jazyková kultúra. (Materiály z vedeckej konferencie konanej v Domove vedeckých pracovníkov SAV 17. – 19. 4. 1985.) Red. J. Kačala. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1986, s. 61 – 68.
- ČERMÁK, František: Jazyk a jazykověda. Praha: Karolinum 2001.
- DOLNÍK, Juraj: Jednotlivec a jazyková norma. In: Jazyk a jazykoveda v pohybe (Na počesť Slavomíra Ondrejoviča). Ed. S. Mislovičová. Bratislava: VEDA 2008, s. 227 – 233
- Nový encyklopedický slovník češtiny online (<https://www.czechency.org>)

Domácí úkol – k prostudování z <https://www.czechency.org/slovník>

hesla

- **Regulace jazyka**
- **Jazyková politika**
 - **Purismus**
- **Jazykové plánování**
 - **Jazykové právo**

K přečtení:

Zima, Petr. Ekolingvistika. Jazyky jako organismy žijící prostřednictvím svých uživatelů, Vesmír 81, 45, 2002/1

dostupné na <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/2002/cislo-1/ekolingvistika.html>

Domácí úkol

Zjistit, ve kterých slovanských státech existuje jazykový zákon

Stručně uvést jeho obsah a specifika

Otázka k diskuzi – potřebuje naše společnost jazykový zákon?

